

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO

Simpozij
RAT I MIR

Zagreb, 26.–28. studenoga 2015.
(Velika dvorana »Školske knjige«, Masarykova 28)

ORGANIZATOR

Hrvatsko filozofsko društvo

<http://www.hrfd.hr>

ORGANIZACIJSKI ODBOR

Predsjednik

dr. sc. Goran Sunajko

Tajništvo

Mira Matijević

Marko Kos, mag. phil.

Krešimir Babel, prof.

dr. sc. Filip Hameršak

izv. prof. dr. sc. Hrvoje Jurić

prof. dr. sc. Ozren Žunec

POTPORA

Simpozij je organiziran uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske
te potporu *Školske knjige* i Turističke zajednice Grada Zagreba

Sadržaj

- *Rat i mir* (obrazloženje teme) 5
- Program simpozija 11
- Sažeci izlaganja 19
- Adresar sudionika i sudionica 75

RAT I MIR

Obrazloženje teme

Neposredan je, simbolički povod simpoziju *Rat i mir*, kao trajnoj temi u proučavanju ljudske civilizacije, stogodišnjica početka Prvoga svjetskog rata (1914.) i sedamdesetogodišnjica svršetka Drugoga svjetskog rata (1945.), dvaju ratova koji su svojim posljedicama uvelike obilježili smjer kretanja čovječanstva u političkom, ali i vrijednosnom smislu. No svrha simpozija nipošto nije simboličko obilježavanje određenih događaja. Njegov je cilj promišljanje uzroka i problematike rata i mira iz perspektive filozofije, povijesnih znanosti, politologije, sociologije, prava, teologije, teorije književnosti, mediologije i drugih znanosti koje su, barem dijelom, orijentirane na navedenu problematiku.

Može li se suvremeno mišljenje o ratu i miru reducirati na filozofijsko-povijesno shvaćanje svijeta čija je narav imanentno proturječna i u kojem je sukob neizbježan ili će se ono usmjeriti na odbacivanje onog razumijevanja svijeta kojem takav argument ni pod kojim uvjetima ne bi mogao biti legitiman?

Rat i mir kao svojevrsni polupojmovi upućeni su jedan na drugi. Uvriježeno shvaćanje rata kao »odsustva mira« ili mira kao »razdoblja između dvaju ratova« upućuje na različite interpretacije i razumijevanja fenomena. Filozof će se usmjeriti na ontologijsko ili fenomenologijsko pitanje što je rat i što je mir, odnosno je li mir samo odsustvo rata ili ima ontološki pozitivan status koji je temelj za negativno određenje rata kao odsustva mira. Filozofija se od samih početaka bavila pitanjem rata i mira, bilo da se bavila različitim pitanjima ratovanja i s time povezanoga izmirenja ili da je rat koristila kao snažnu metaforu kozmičkih, prirodnih i međuljudskih odnosa na različitim razinama: od Heraklitove poznate sentencije »Rat je otac svih stvari«, preko Hobbesova određenja prirodnoga stanja kao »rata sviju protiv svih« i Rousseauova određenja društva koje je iskvarilo prirodno neiskvarenoga pojedinca i potaknulo ga na neprestano nadmetanje u moći, ugledu i

bogatstvu koje vodi permanentnoj nesigurnosti i strahu, sve do suvremene »filozofije rata«.

U filozofiji se na općenitijoj i načelnoj razini razlikuju dvije temeljne koncepcije razmatranja rata i mira. Prva, konzervativna, pokušava pronaći opravdanje i legitimnost rata u određenim okolnostima. Tako se rat u antičkim razmatranjima poimao kao poredak prirode i razmatrao se kao dopušten, svrhovit i koristan (za Platona je on dopušten ako je uvjet opstanka političke zajednice). Kršćanska filozofija, osobito kod Aurelija Augustina i Tome Akvinskoga, koja je polazila od apriornoga odbacivanja rata, razvila je njegovu opravdanost kroz sintagmu »pravednoga rata« (*bellum iustum*), gdje rat postaje sukob dobra i zla. On, međutim, treba biti vođen načelom pravednoga razloga (*causa iusta*), a ne osvetom, zlom namjerom ili obješću. Pribjegavanje nasilju može biti dopušteno samo kao posljednja mjera (*ultima ratio*) za uspostavu zakonitoga poretka, a može ga voditi samo zakonita vlast (*potestas legitima*). Odlučujuće je to da svrha rata mora biti uspostava mira, odnosno moraju postojati izgledi da dobra namjera (*intentio recta*), koja se nastoji postići, može ratom biti i ostvarena. Tako se na filozofijska razmatranja o opravdanome ratu oslanjala i filozofijsko-pravna tradicija, osobito kod F. Suáreza i H. Grotiusa koji je smatrao da je moguće uspostaviti univerzalne moralne standarde koji će važiti kao pravorijek u međunarodnim sukobima, čime je prethodio uspostavi međunarodnoga prava kao zasebne pravne discipline. U novovjekovnoj filozofiji i novonastajućoj političkoj teoriji pravo na rat pripadalo je isključivo suverenim državama bez obzira na motive i etičku opravdanost rata, što je eklatantno iskazano u moralno indiferentnom shvaćanju Carla von Clausewitza da je »rat nastavak politike drugim sredstvima«. Suprotno tome, druga, abolicionistička koncepcija uglavnom negira bilo kakav razlog za opravdanje rata. Mir je temeljna vrijednost od koje se polazi i stoga je rat zlo po sebi te, kakav god bio i u koju se god svrhu vodio, predstavlja dokidanje mira. Ona je ponajviše bila zastupljena u nekim stoičkim razmatranjima, moralnom nauku Isusa Krista te u postavkama filozofije humanizma (Erazmo Roterdamski), pacifizma, modernoga republikanizma (Rousseau, Kant) i liberalizma (Mill, Bentham), kao i u suvremenim koncepcijama mira (Russell).

Pored temeljnih koncepcija, pitanje rata i mira pronalazi se i u neodredivim područjima mišljenja i real-političke prakse, što se manifestira u razlici između tolerancije i netolerancije, odnosno između isključivosti, s jedne, i političkog, etničkog, vjerskog i društvenog pluralizma, s druge strane. Tako se odnos rata i mira može promatrati u potencijalnom i latentnom političkom, kulturnom, religijskom ili ekonomskom ozračju koje može pripremiti uvjete za sukobe širih razmjera. Riječ je o onim intelektualnim strujanjima koja su, primjerice, polazila od rasne teorije i supremacije jedne nacije, civilizacijske i kulturne supremacije, religijskoga fundamentalizma te ekonomske važnosti eksploatacije resursa. U tom se kontekstu spominju »ideološki rat«, »kulturni rat«, »ekonomski rat« i sl. Zbog toga su za ovaj simpozij od velikog značaja i jednakovrijedni uvidi drugih znanosti koje se izravno ili posredno bave problemima rata i mira: napose u okviru povijesnih znanosti s nekim važnim činjenicama iz povijesti ratovanja i čovjekove težnje miru, pravnih znanosti s pitanjima legalnosti ratnih sukoba i problematike sankcioniranja ratnih zločina s pravnoga i etičkoga aspekta, politologijskih uvida u teoriju rata, međunarodnih odnosa, nacionalne sigurnosti, terora i terorizma kao globalnih fenomena, sociologijskih razmatranja društvenih aspekata i posljedica rata, psihologijskih istraživanja ljudske fascinacije moći i zlom te rata i mira kao neizostavne književne teme.

Stoga je namjera ovoga simpozija, u prvom redu, istaknuti filozofijska razmatranja rata i mira te sagledati što filozofija danas ima reći o tome, ali se također namjerava otvoriti prostor za ne-filozofijske, znanstvene i svjetonazorske stavove koji nude relevantne odgovore na pitanje o ratu i miru te u interakciji s filozofijom doprinose cjelovitom sagledavanju i artikuliranju ove problematike. Time se Hrvatsko filozofsko društvo, vjerno svojoj tradiciji, još jednom potvrđuje kao medij interdisciplinarnе i pluriperspektivne suradnje različitih pristupa oko važnih i aktualnih tema.

Dr. sc. Goran Sunajko

PROGRAM SIMPOZIJA

Četvrtak, 26. studenoga 2015.

- 9.00–9.30 *Otvaranje simpozija i pozdravne riječi*
- 9.30–10.00 **Igor Mikecin** (Zagreb): O suprotnosti rata i mira u Heraklita
- 10.00–10.15 *Rasprava*
- 10.15–10.30 **Lino Veljak** (Zagreb): O takozvanom principu manjeg zla
- 10.30–10.45 **Marija Selak** (Zagreb): Ontološki status rata u medijski posredovanoj zbilji
- 10.45–11.00 **Vanja Borš** (Zagreb): Globalni i trajni mir: iluzija ili realnost?
- 11.00–11.15 **Tomislav Krznar** (Zagreb): U trajnom stanju rata: misao Ortege y Gasseta
- 11.15–11.30 **Hrvoje Jurić** (Zagreb): Rat, Holokaust i ekološka kriza
- 11.30–12.00 *Rasprava*
- 12.00–12.15 *Pauza*
- 12.15–12.30 **Marko Trajković** (Niš): Pravo kao garant mira
- 12.30–12.45 **Vesna Ivezić** (Zagreb): Čovjek i ratovanje: je li moguće ostvariti Prvi svjetski mir?
- 12.45–13.00 **Josip Ivanović** (Zagreb): Teorija pravednog rata u horizontu liberalne moralnosti
- 13.00–13.15 **Ivica Kelam** (Osijek): U sjeni dronova: etički aspekti upotrebe bespilotnih letjelica u ratu protiv terorizma
- 13.15–13.30 **Darija Rupčić** (Osijek): Svakodnevna militarizacija života: etički aspekti korištenja djece u ratu
- 13.30–14.00 *Rasprava*
- 14.00–15.00 *Pauza*
- 15.00–15.15 **Raul Raunić** (Zagreb): Politički mir: između ratnih sukoba i utopističkog smiraja

- 15.15–15.30 **Krešimir Petković** (Zagreb): Treba li braniti društvo? Foucault, rat i metafore po kojima živimo
- 15.30–15.45 **Nino Raspudić** (Zagreb): Machiavelli kao vodič: od *Umijeća ratovanja* do priručnika za menadžere
- 15.45–16.00 **Slobodan Sadžakov** (Novi Sad): Profit – rat – cenzura
- 16.00–16.15 *Rasprava*
- 16.15–16.45 *Pauza*
- 16.45–17.00 **Mislav Ježić** (Zagreb): Pobjeda ratom ili pobjeda pravdom?
- 17.00–17.15 **Iva Mršić Felbar, Danijel Tolvajčić** (Zagreb): Teorija »pravednog rata« u katoličkoj misli
- 17.15–17.30 **Radomir Videnović** (Niš): Pavao Vuk-Pavlović o ratu i miru
- 17.30–17.45 **Nikola Tadić** (Sisak): Rat i mir u Voltaireovom filozofskom romanu *Candide ili Optimizam*
- 17.45–18.00 *Rasprava*
- 18.00–18.15 *Pauza*
- 18.15–18.30 **Antonio Ivičević** (Zagreb): Etika i filozofska koncepcija rata: teorija pravednog rata i rat na teritoriju Hrvatske (1991.–1995.)
- 18.30–18.45 **Stjepan Domjančić** (Zagreb): Hrvatski doživljaj rata – između liberalnog i nacional-patetičnog
- 18.45–19.00 **Antonija Petričušić** (Zagreb): Simboli koji razdvajaju: prijepori oko interpretiranja pravnih odredbi o ostvarivanju prava na uporabu manjinskog pisma u Vukovaru
- 19.00–19.15 **Josip Berdica** (Osijek): Mir i rat između pojedinca i društva: Rawls i problem (ne)opravdanosti rata
- 19.15–19.30 *Rasprava*

Petak, 27. studenoga 2015.

- 9.30–10.00 **Davorin Lapaš** (Zagreb): Pravo na upotrebu sile u suvremenom međunarodnom pravu
- 10.00–10.15 *Rasprava*
- 10.15–10.30 **Andrija Platužić** (Zagreb): Proučava li se rat u vojnom obrazovanju?
- 10.30–10.45 **Mišel Androić** (Zagreb): Rat i strategija poslije Clausewitz
- 10.45–11.00 **Ivica Mandić** (Zagreb): Definiranje rata za 21. stoljeće
- 11.00–11.15 **Luka Perušić** (Zagreb): Nevinost
- 11.15–11.30 **Nikolina Iris Filipović** (Zagreb): Društveni konflikti – povijest i (moguća) budućnost
- 11.30–12.00 *Rasprava*
- 12.00–12.30 *Pauza*
- 12.30–12.45 **Vladimir Filipović** (Zagreb): »Mirovno« u mirovnim snagama Ujedinjenih naroda
- 12.45–13.00 **Dario Čepo** (Zagreb): Mitologija rata i mira u konstrukciji Europske unije
- 13.00–13.15 **Marta Zorko** (Zagreb): Geopolitika rata i mira: teritorij i stanovništvo u suvremenim odnosima moći
- 13.15–13.30 **Stipe Buzar** (Zagreb): Teorija pravednog rata i nacionalni interesi
- 13.30–13.45 *Rasprava*
- 13.45–15.30 *Pauza*
- 15.30–15.45 **Ivan Markešić** (Zagreb): Koja je uloga religija: potaknuti ili zaustaviti rat – odnosno bi li bilo ratova da nema religija?
- 15.45–16.00 **Orhan Jašić, Samir Beglerović** (Sarajevo): Percepcija borbe (ġihād) u teologiji religije i filozofiji religije Hansa Kunga

- 16.00–16.15 **Danko Plevnik** (Split/Karlovac): Nametanje načina i smisla života kao motiv ratovanja
- 16.15–16.30 **Žarko Paić** (Zagreb): Permanentno stanje i-rata-i-mira: od totalne mobilizacije do apsolutne konstrukcije događaja
- 16.30–16.45 **Alen Tafra** (Pula): Revolucija, rat i mir: smisao 20. stoljeća s one strane eurocentrizma
- 16.45–17.15 *Rasprava*
- 17.30 *Godišnja skupština Hrvatskog filozofskog društva*
- 20.30 *Cocktail*

Subota, 28. studenoga 2015.

- 10.00–10.15 **Nenad Vertovšek** (Zadar): Pitanje o smislu rata kao otuđeno pitanje ili pitanje otuđenja: između neorealizma Kennetha Waltza, kritike Chomskog i poetike Hermanna Hessea
- 10.15–10.30 **Igor Eterović** (Rijeka): Kant kao kamen smutnje? Ideološki ratovi u filozofiji nakon Kanta
- 10.30–10.45 **Marin Beroš** (Pula): Kozmopolitski i/ili imperijalni mir kao osnova globalne vladavine
- 10.45–11.00 **Damir Mladić** (Zagreb): Je li moguće racionalno objašnjenje rata?
- 11.00–11.15 **Enis Zebić** (Zagreb): Intelektualac u ratno vrijeme: slučaj Krune Krstića
- 11.15–11.45 *Rasprava*
- 11.45–12.00 *Pauza*
- 12.00–12.15 **Gabriela Bašić** (Split): Kooperativni i kompetitivni aspekti argumentacije
- 12.15–12.30 **Marko Kos** (Zagreb): Građanski ne-odgoj: rat protiv mladih
- 12.30–12.45 **Matija Mato Škerbić** (Varaždin): Dvije kardinalne vrline ratnika i sportaša – *warlike* i *resilience*: terminološke i pojmovne analogije
- 12.45–13.00 **Dafne Vidanec** (Zaprešić): Rat kao ekonomijom upravljani intencionalni čin u epohi mira: filozofijsko propitivanje i etičko vrednovanje
- 13.00–13.15 **Sead Alić** (Koprivnica/Zagreb): Globalno ratište i glasovi iz pustinje
- 13.15–13.45 *Rasprava*
- 13.45–14.00 *Pauza*
- 14.00–14.30 **Goran Sunajko** (Zagreb): Rat i mir: prijatelj–neprijatelj
- 14.30–15.00 *Završna rasprava i zatvaranje simpozija*

SAŽECI IZLAGANJA

SEAD ALIĆ

Sveučilište Sjever, Sveučilišni centar Koprivnica, Hrvatska

Globalno ratište i glasovi iz pustinje

U radu se povezuju medijski kontekst i neki od poznatih »ratova za demokraciju« (kako su ih nazvali oni koji su ih pokretali). Ideja je pokazati kontinuitet propagandnih ratova i ideološki diskurs masmedijske komunikacije te ocrtati obrasce koji onemogućuju uspostavu mira.

Svaki se rat započinje na krilima masmedijske proizvodnje zaludeno-
sti. Stoga je propitivanje medijske dimenzije, odnosno propitivanje mogućih mehanizama sprečavanja propagiranja rata kroz medije, bitna tema promišljanja rata i mira danas.

MIŠEL ANDROIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska (student)

Rat i strategija poslije Clausewitza

U ovome izlaganju ukazat ću na vrijednost klasične strateške teorije za suvremeno poimanje sukoba i na to kako nove, suvremene prilike ipak mijenjaju ne samo shvaćanje strategije nego i samu prirodu sukoba.

Dobra strategija podrazumijeva brzu pobjedu. Takav pogled na strategiju i prirodu sukoba dijele i dva velikana klasične strateške teorije, Sun Tzu i Carl von Clausewitz. Tri pojave suvremenog doba (nuklearno oružje, masovni mediji i Ujedinjeni narodi) ipak su promijenile naše poimanje strategije. Vojna komponenta strategije znatno je marginalizirana i uviđa se da je potrebna veća obzirnost prema političkim i moralnim faktorima. Brze vojne pobjede u nuklearnom dobu više nisu realna mogućnost, a prevladavanje gerile i terorizma ukazuje na nesposobnost konvencionalne vojne strategije u rješavanju suvremenih strateških izazova pa i na mogući fenomen slabljenja državnog monopola nad silom.

GABRIELA BAŠIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska

Kooperativni i kompetitivni aspekti argumentacije

Jedan od glavnih problema teorije argumentacije izgradnja je modela koji adekvatno zahvaća njezine kompetitivne i kooperativne aspekte. Kao tri mogućnosti navode se jedinstveni visokokooperativni model (pragmadijalektika), pluralistički pristup više modela različitih stupnjeva kooperacije te uvođenje paralelnih kooperativnih i kompetitivnih podmodela. Posljedica odabira jest određenje argumentacije kao bitno kooperativne ili kompetitivne, potencijalno i konfliktne aktivnosti. Dok stariji teoretičari više naglašavaju njezin kompetitivni aspekt (primjerice, Aristotel), suvremena teorija argumentacije (počevši od tzv. Nove retorike) više se usredotočuje na onaj kooperativni.

U izlaganju ću pokušati odgovoriti na pitanje u kojoj mjeri ima smisla govoriti o kooperativnosti u argumentaciji unutar određenih pristupa. Posebno ću se osvrnuti na metaforu argumentacije kao rata, posluživši se analizom koju su u kod nas nedavno prevedenoj knjizi *Metaphors we live by* (*Metafore koje život znače*, 2015.) ponudili G. Lakoff i M. Johnson.

JOSIP BERDICA

Pravni fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

Mir i rat između pojedinca i društva

Rawls i problem (ne)opravdanosti rata

Od *Teorije pravednosti* (1971.) do *Prava narodâ* (1999.) liberalizam Johna B. Rawlsa (1921.–2002.) razvija se od individualizma do svojevrsnog komunitarizma. To nas često sprečava da uočimo potencijalni sukob između pojedinca i društva prisutan u njegovoj doktrini pravednoga rata. U *Teoriji pravednosti* Rawls govori o dužnosti pojedinca da izbjegava rat (građanskom neposlušnošću) dok u *Pravu narodâ* govori o dužnosti pokretanja rata ukoliko su ugrožena ljudska prava. Prva je perspektiva sveobuhvatna, moralna, individualna i miroljubiva, dok je druga politička, društvena, gotovo ratoborna. Prva kao da je protumačena iz perspektive običnog građanina, dok je druga više nalik tumačenju nekoga tko ima moć. Sve ovo još više usložnjava činjenica da on govori o narodima, a ne o državama.

Ovim izlaganjem želimo se uključiti u recentne rasprave o razumijevanju kasnijeg Rawlsova poimanja pravednog rata na temelju ranijih djela, ali i preispitati da li je Rawls zaista puno bliži klasičnom načelu »moć znači pravo« negoli je to uvriježeno među njegovim tumačima.

MARIN BEROŠ

Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Područni centar Pula, Hrvatska

Kozmopolitski i/ili imperijalni mir kao osnova globalne vladavine

Kozmopolitizam i imperij dijele dugu zajedničku povijest koja seže još u antička vremena. Kozmopolitizam kao ideju sigurno ne bismo poznavali da nije bilo političke organizacije poput imperija, a imperijalni oblik vladavine sigurno ne bio toliko uspješan da se kozmopolitizam nije barem djelomično nalazio u opravdanju i očuvanju niza imperijalnih projekata.

Interes za ideju kozmopolitizma obnovljen je u posljednjih dvadeset godina s pojavom globalizacijske teorije, a čini se da je i imperij, bilo da je odobran ili osporavan, u novije vrijeme postao popularan organizacijski koncept u akademskim diskusijama o našem trenutnom globalnom političkom stanju.

Uspostava mira i njegovo održanje u oba ova koncepta igraju značajnu ulogu, no je li uopće moguće razlučiti kozmopolitsko od imperijalnog shvaćanja mira te kako ove sličnosti (i razlike) utječu na razvitak današnjeg globalnog vladanja?

VANJA BORŠ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

**Globalni i trajni mir:
iluzija ili realnost?**

Namjera je izlaganja problematizirati mogućnost uspostavljanja globalnog i trajnog mira. Kao temeljno polazište, tj. preduvjet ostvarenja takvog oblika ljudskog bivstvovanja, postavlja se postkonvencionalna moralnost koju, u svojem moralnom razvoju, dostiže samo manji broj ljudi. U tom će se kontekstu razmotriti uvjeti i mogućnosti poticanja šireg razvoja, tj. ostvarenja navedenog oblika moralnosti, i to kroz sustav visokoškolske edukacije (prvenstveno kroz filozofiju, ali i uz određene jedinstvene vrijednosti antropologije). U svakom slučaju, upravo je postkonvencionalna moralnost preduvjet istinskog (transkulturnog) razumijevanja načela zlatnog pravila kao i djelovanja prema njemu, tj. bivstvovanja u skladu s univerzalnim etičkim principima.

STIPE BUZAR

DIU Libertas Međunarodno sveučilište, Zagreb, Hrvatska

Teorija pravednog rata i nacionalni interesi

U tekstu se brani teza prema kojoj principi i pravila teorije pravednog rata trebaju biti dio nacionalnih sigurnosnih strategija. Ova pozicija brani se argumentacijom tvrdnje da je nemoguće ostvarivati dugoročne sigurnosne ciljeve država ako se ne primjenjuju i ne poštuju principi i pravila teorije pravednog rata. Pri tome se ne tvrdi da su principi pravednog rata dovoljno strateško oruđe da bi se navedeni principi ostvarili, ali ih se uzima kao nužne uvjete za ostvarenje istih. Kao temeljni dugoročni sigurnosni cilj države uzima se stabilnost, tj. stanje odsutnosti sigurnosnih prijetnji. Nakon toga se objašnjava od čega bi se ova integracija sastojala i na koji bi način principi i pravila pravednog rata mogli biti branjeni s pozicije umjerenog realizma koji uvijek uključuje nacionalni interes kao pojam od središnje važnosti.

DARIO ČEPO

Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Mitologija rata i mira u konstrukciji Europske unije

Europska je unija kompleksan politički sustav. Ona je, među ostalim, ekonomska integracija, međunarodna sigurnosna organizacija, multilateralni skup za koordiniranje čitavog niza javnih politika, te politički entitet u nastanku. Ona djeluje na načelima nadnacionalnog okupljanja (*pooling*) nacionalnih suverenih volja, ali i na stvaranju vlastitih mehanizama legitimacije svoga postojanja i djelovanja. Svoj opstanak temelji na spremnosti država članica da surađuju te na odobravanju (ili ignoriranju) građana država članica. Europska unija djeluje kroz složenu institucionalnu strukturu te uspostavlja političke odnose prema dolje (sa subregionalnim tijelima) i prema gore (na globalnom, međunarodnom polju). Pitanje koje se postavlja, a koje služi kao početna iskra ovog rada, jest kako je takva glomazna, kompleksna i redovito iznimno troma politička pojava uspjela opstati preko sedamdeset godina, često u vrlo turbulentnim ekonomsko-političkim okolnostima?

Postavka ovog rada je da se odgovor na to pitanje može pronaći u osnivačkom mitu Europske unije, odnosno u mitologizaciji rata i idealizaciji mira. Ratna destrukcija koja je zadesila Europu tijekom Drugoga svjetskog rata, a za koju su okrivljeni partikularni nacionalizmi europskih autoritarnih država, u europskoj je integraciji vidjela rješenje koje bi onemogućilo slične sukobe u budućnosti. Idealizacija mira, koji se mora postići pod svaku cijenu, vodila je cjelokupnu povijest europske integracije – od Monevove ideje o funkcionalnoj integraciji tehničkih aspekata pojedinih politika (harmonizacija), preko simboličke političke integracije (izravni izbori za Europski parlament), sve do stvaranja čvrstih zajedničkih granica koje će, zadržavajući rat i njegove posljedice na vanjskim granicama Europske unije, unutar nje (u njezinoj jezgri) održavati idilu mira.

Cilj je ovog rada, temeljem politoloških i socioloških saznanja, ukazati na važnost ontološkog poimanja Europske unije kao zajednice koja sprečava rat i promovira mir. Pritom će posebno važno biti pokazati da se sprečavanje rata i očuvanje mira odnosi samo na »nas«. Rat između »nas« i »njih«, kao i rat među »njima«, nije od značajnijeg interesa za ideju europske integracije, dok se ideal mira odnosi samo na nas i vrijedi samo za nas. Tek razumijevanjem toga možemo shvatiti uspješnost održanja Europske unije i njezinu daljnju evoluciju.

STJEPAN DOMJANČIĆ

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, Hrvatska

Hrvatski doživljaj rata – između liberalnog i nacional-patetičnog

Dok su devedesetih godina 20. stoljeća teoretičari koji su razvijali koncepcije »društava bez rata« ili »postvojnih društava« predstavljali *main-stream* na Zapadu, hrvatska ratna stvarnost nije davala izgledne šanse tim koncepcijama na širem prostoru jugoistoka Europe. Međutim, dvadesetak godina kasnije, usprkos radikalizaciji i militarizaciji javnoga političkog govora, usprkos sve češćem zazivanju aktivnijeg korištenja vojske u nevojne svrhe, ključni elementi koncepcije »postvojnog društva« u Hrvatskoj su prisutniji nego u mnogim državama »staroga« Zapada.

S druge strane, u odnosu hrvatskoga društva prema ratu i vojsci prisutna je takva razina ambivalentnosti koja dovodi u pitanje mogućnost primjene svih poznatih teorijskih pravaca. Rat i vojska su u Hrvatskoj bili, a u velikoj mjeri i ostali, područje marginalnog interesa društvenih znanstvenih disciplina te su i civilno-vojni odnosi u javnom prostoru, pa čak i u znanstvenoj zajednici, tretirani tek u kontekstu prigodničarskog i patetičnog lamentiranja o »odnosu prema Domovinskom ratu« ili »odnosu prema braniteljima«. Usto, vojna teorija u Hrvatskoj, doslovno, ne postoji. S jedne strane, hrvatsko društvo pokazuje ispodprosječan interes za obrambene i sigurnosne teme, dok je s druge taj javni prostor u velikoj mjeri militariziran, a iskustvo Domovinskog rata najizdašnije je izvorište te militarizacije.

IGOR ETEROVIĆ

Medicinski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska

Kant kao kamen smutnje?

Ideološki ratovi u filozofiji nakon Kanta

Iako načelno brojni filozofi odbijaju ikakvu ideološku obojenost filozofije kao takve, jedna se takva dimenzija ipak uvukla i u filozofske redove. Riječ je o najvidljivijem (i zasad najtvrdokornijem) srazu dviju struja (škola, tradicija, načina mišljenja) – one analitičke i one kontinentalne.

U ovom radu nastojim istražiti potencijalne dimenzije ovog filozofskog »rata ideologija« iz kantovske perspektive. Po prirodi stvari, to je moguće činiti u dva smjera: prvo, u onom historijskom – koristeći Kanta i njegovu filozofiju kao historijski trenutak u kojemu su se počele razdvajati spomenute struje mišljenja; drugo, u onom čisto filozofijsko-teorijskom – koristeći upravo njegovu filozofiju kao smjerokaz za izlazak iz »stanja rata« koji filozofiji možda ipak ne doliči.

NIKOLINA IRIS FILIPOVIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska (doktorandica)

Društveni konflikti – povijest i (moguća) budućnost

Linearno, cilju usmjereno razmišljanje ono je što je odredilo period od 17. stoljeća do sredine 20. stoljeća. Tada se počinje razvijati u temelju drugačiji svjetonazor, i to iz *opće teorije o sistemima*. Njega obilježavaju pojmovi kao što su *dinamički sistemi, kompleksnost i sistemsko mišljenje*. Ovo se sistemsko mišljenje proširilo na sve grane znanosti, od prirodnih do društvenih, utemeljujući zapravo jednu (unificirajuću) znanost, temeljenu na znanosti o sistemima.

Rat je, kao i mir, prema ovoj znanosti, također jedan sistem. U ovome radu istražuju se mogućnosti razrješavanja društvenih konflikata pomoću uvida i metoda sistemske znanosti. Osnovni je naglasak na stanju mira koji bi bio održiv i dugoročan.

U tom smislu spomenut će se i promišljanja Joséa Ortege y Gasset, vezana uz njegovo poimanje povijesti upravo kao sistema, koja će nam pomoći u razumijevanju društvenih konflikata kroz povijest, kao i mogućnosti njihova razrješenja.

VLADIMIR FILIPOVIĆ

Zagreb, Hrvatska

»Mirovno« u mirovnim snagama Ujedinjenih naroda

U tradicionalnom shvaćanju mirovne snage Ujedinjenih naroda djeluju kao vojna snaga s mirovnom zadaćom razdvajanja sukobljenih strana uz minimalnu upotrebu sile, neutralnost u sukobu i prihvaćanje sukobljenih strana. Takvu djelatnost provode snage pod oznakama Ujedinjenih naroda, koje čine vojnici različitih država. Iako su vojnici obučeni za ratovanje, oni u ovom slučaju provode mirovne zadaće.

U našem izlaganju problematizira se što je ono »mirovno« što mirovne snage nose i kako se to »mirovno«, uz snažnu mirovnu retoriku, može manifestirati. Mirovne misije formiraju se kroz birokraciju Ujedinjenih naroda, odnosno kroz institut Vijeća sigurnosti, a iako ih formalno provode Ujedinjeni narodi, ta organizacija nema vlastite vojne snage koje bi iznijele praktični teret zadaća na terenu. Zato se oslanja na dobru volju država članica. Postavlja se pitanje koje su to države članice i dolazi li do eventualne nekonzistentnosti ako se neka država zalaže za mir i sudjeluje u jednoj mirovnoj misiji, a istovremeno ratuje na nekom drugom području.

Na temelju niza primjera iz povijesnog iskustva različitih država, posebno Hrvatske i Bosne i Hercegovine u razdoblju 1992.–1995., zaključujemo da je »mirovno« u mirovnim snagama, bez obzira na njihove postulate, retoriku i držanje, krajnje upitna kategorija i sadrži znatnu političku mitologiju.

JOSIP IVANOVIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska (doktorand)

Teorija pravednog rata u horizontu liberalne moralnosti

Liberalistički kanon moralnog opravdavanja i legitimizacije – teorija društvenog ugovora – polazi od pretpostavke da je politička zajednica sazdana od pristanka njezinih pripadnika/ca. Koncept prava, impliciran društvenim ugovorom, jasno određuje granice legitimnosti države čija je osnovna funkcija zaštita vlastitih građana.

Međutim, različiti koncepti društvenog ugovora doveli su do interpretacija koje Arendt dijeli na: nasljeđe Lockeja, po kojem individue svoj pristanak prije svega daju zajednici (*horizontalni ugovor*), te nasljeđe Hobbesa, po kojem pojedinci sklapaju ugovor s državom (*vertikalni ugovor*).

Ova razlika, pokazat će naše istraživanje, izaziva sukobe kriterija spram pravednog rata unutar liberalizma kao političke i moralne doktrine. Zbog ovog jaza unutar liberalne teorije, ona nije u stanju ponuditi konciznu teoriju pravednog rata nacionalnim i nadnacionalnim zajednicama današnjice.

VESNA IVEZIĆ

Zagreb, Hrvatska

Čovjek i ratovanje

Je li moguće ostvariti Prvi svjetski mir?

Povijest ljudskog ratovanja duga je kao i sama povijest čovječanstva. Od sukoba koje je pećinski čovjek-nomad vodio oko prestiža i lovine – koji se u okvirima modernih definicija rata, te zbog mnogih »nedostataka« koji bi u potpunosti opravdali taj termin, i ne smatraju pravim ratovima – do razvijenih oblika sukoba, omogućenih razvojem društva i tehnologije, može se reći da čovječanstvo permanentno živi u napetosti između stanja rata i stanja primirja, te da pravi mir na Planeti do sada nije postignut.

Rat je središnji problem u ljudskoj povijesti i odgovor na pitanje zašto čovjek kao misleće biće vrste *homo sapiens* (dakle, kao »biće mudrosti«) radije izabire nasilje i rat umjesto mira i međusobne suradnje, usprkos kulturnom i civilizacijskom napretku, kao i pitanje zašto i »u okolnostima mira ratnički čovjek navaljuje na samoga sebe« (Nietzsche), dosad nije jasno artikulirano.

Čovjek, u permanentnom »ratu svih protiv sviju« (Hobbes), u za njega »prirodnom stanju«, kako su navodili još antički filozofi (Platon, Aristotel), našao se na raskrižju – nestati ili ostati, izumrijeti kao vrsta uslijed sve »naprednijih«, tehnološki razvijenijih i pogubnijih ratova, ili slijedom Kantove ideje »vječnog mira«, kao ideala i imperativa ljudske prirode koji može stvoriti sam čovjek svojim djelom, na isti način kao što je kroz povijest razvio metode i tehnologiju ratovanja, kreirati uvjete za Prvi svjetski mir. Čovjek sad treba odgovoriti na pitanje je li umjesto stanja permanentnog rata moguća uspostava logosa mira.

ANTONIO IVIČEVIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska (student)

Etika i filozofska koncepcija rata

Teorija pravednog rata i rat na teritoriju Hrvatske (1991.–1995.)

U ovom se radu, nakon objašnjenja same prirode rata i njegovih uzroka, razmatra opravdanost rata na teritoriju Hrvatske (1991.–1995.). Rat, kao jedan od najuznemirujućih fenomena u ljudskom društvu, pokušava se objasniti na različite načine kroz povijest ljudskog roda. Jedna od najutjecajnijih teorija o etici rata jest *teorija pravednog rata*, koja tvrdi da države mogu imati razlog i moralno opravdanje da krenu u rat. Teorija pravednog rata nalaže da svaki rat, kako bi bio opravdan, mora ispunjavati šest zahtjeva: pravedan i opravdan razlog, prava namjera, legitiman autoritet i javna objava, zadnja opcija, vjerojatnost uspjeha i proporcionalni zahtjevi.

S obzirom na to, u radu se nastoji ispitati koliko je rat u Hrvatskoj bio opravdan, odnosno koliko su se politički vođe, koji su inaugurirali ratove i pokretali vojsku, vodili navedenim principima. Bitno je govoriti o navedenim pravima, jer ta prava daju državi moralnu legitimnost te pokazuju zašto je opravdano odgovoriti nasiljem na agresiju. Internacionalno pravo potvrđuje da države imaju mnoga prava, prvenstveno ona koja se tiču političke suverenosti i teritorijalnog integriteta.

ORHAN JAŠIĆ, SAMIR BEGLEROVIĆ

Fakultet islamskih nauka, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

Percepcija borbe (*ġihād*) u teologiji religije i filozofiji religije Hansa Kunga

U brojnim filozofskim i teološkim djelima posebno je tretirano pitanje borbe i rata, motreno iz ontološke i fenomenološke perspektive. Jedan od takvih autora je i Švicarac Hans Kung, koji je u svojim djelima, pored ostalih problema, razrađivao i pitanje rata, i to kroz disciplinu historije religija (*Religionsgeschichte*), ali i kroz teološki nauk razvijan unutar tri mono-teističke religije: židovstva, kršćanstva i islama. Stoga su u prvom dijelu ovoga rada ukratko predstavljeni osnovni biografski i bibliografski podaci o Hansu Kungu, a tom prilikom naročita je pozornost posvećena djelima iz edicije *Religijska situacija vremena (Die religiöse Situation der Zeit)* kao i *Projektu svjetski ethos (Projekt Weltethos)*, odnosno *Deklaraciji o svjetskoj etici (Declaration Toward a Global Ethic)* iz Chicaga.

U drugom dijelu izlaganja naročito smo se osvrnuli na Kungovo razumijevanje ontološkoga utemeljenja rata, kroz njegovu refleksiju o starozavjetnom sukobu između Izraelaca i Filistejaca, odnosno refleksiju Augustinova pojma rata izraženoga sintagmom »bellum iustum«.

Naročita pozornost, i to znatno više negoli prethodnim dvjema dimenzijama razumijevanja rata, posvećena je Kungovoj refleksiji pojma džihada (*ġihād*), odnosno njegovu trostrukom razumijevanju izloženom unutar Kungove teologije religije i filozofije religije.

MISLAV JEŽIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Pobjeda ratom ili pobjeda pravdom?

Indijski vladar Aśoka (273./269.–232. pr. Khr.) ostavio je znatan korpus natpisa na širokome prostoru svojega carstva o načelima svoje vladavine. Njegovi su pretci osvojili gotovo čitavu Indiju i područja današnjega Afganistana i dijela Irana. On je vodio samo jedan rat u Kalingi za istočnu obalu Indije. Strašne posljedice toga rata jasno je opisao na vlastitim natpisima. Potom je obustavio ratovanje i odlučio osvajati svijet načelima (buddhističke) pravednosti. Održavao je diplomatske odnose sa susjednim državama i imao poklisare u svim helenističkim kraljevstvima. Četrdesetak godina gradio je drugačiju Indiju i slao misionare da grade drugačiji svijet. Njegove su misli o ratu, miru, pravednosti i brizi za sva bića jedinstvene u povijesti politike.

Loza je Aśokina vladala još pedesetak godina poslije njega, otprilike do 185. g. pr. Khr. Potom je na vlast u dijelu carstva došla brahmanistička loza Śunga, a sjeverozapad su stali osvajati grčki vladari iz Baktrije, a zatim i neki iranski i drugi narodi. Śunge su vjerojatno zaslužni za neku vrst brahmanističkoga preporoda i vjerojatno je da je za njihova vladanja zaokružen narativni dio velikoga ratničkoga epa Mahābhārata. Možda je u to vrijeme ispjevan i bitan dio misaonoga spjeva Bhagavadgītā u okviru toga epa. U njem se raspravlja koliko je rat grijeh, i u kojem slučaju je dužnost, a nije grijeh ratovati. Tu se brahmanistički nazor prepoznatljivo upušta u polemiku s buddhističkim.

U kontekstu takve polemike između buddhizma i brahmanizma formulirale su se neke od najznatnijih ljudskih dilema u odnosu na rat, nasilje, pravdu i nenasilje, i stvorili su se obrisi etičkih pogleda na ljudsko djelovanje i život uopće, koji nas i danas jednako mogu potaći na razmišljanje i zauzimanje stava prema životu i drugim ljudima i živim bićima.

HRVOJE JURIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Rat, Holokaust i ekološka kriza

Židovsko-njemačko-američki filozof Hans Jonas (1903.–1993.) bavio se tijekom svog dugog života brojnim temama, od antičkoga gnosticizma, preko klasične i moderne filozofije prirode i prirodnih znanosti, do pitanja tehničke civilizacije te etičko-političkog okvira primjerenog tom kontekstu.

Premda se Jonas i sam višekratno očitovao o svome filozofskom putu i svome opusu kao razvijanju istih ideja na različitim planovima, rekonstruiranje kontinuiteta njegove misli još uvijek je veliki istraživački izazov. Jednu takvu rekonstrukciju ponudit ću u ovom izlaganju u kojem ću pokušati pokazati da su Jonasova promišljanja života uvelike bila motivirana iskustvima koja je on, kao »dijete 20. stoljeća«, stekao u doba svjetskih ratova, Holokausta i ekološke krize, kao akter i/ili pozorni pratitelj aktualnih zbivanja.

Na temelju biografskih natuknica, postaviti ću i obrazložiti tezu da se Jonasove raznorodne (filozofijsko-teologijske, filozofijsko-biologijske i filozofijsko-etičke) rasprave može promatrati kao cjelovit pogled na život i kao afirmaciju života, njegove svrhovitosti i vrijednosti, osobito pod vidom njegova uništenja i osobito na velikoj skali.

IVICA KELAM

Visoko evanđeosko teološko učilište, Osijek, Hrvatska

U sjeni dronova

Etički aspekti upotrebe bespilotnih letjelica u ratu protiv terorizma

Upotreba naoružanih bespilotnih letjelica – dronova – u svrhu ciljanih ubojstava izaziva sve veću pozornost javnosti, od prvog takvog slučaja iz 2002. do recentnog ubojstva glasnogovornika terorističke skupine Islamska država u kolovozu 2015.

Kao borbeno oruđe dronovi su se pokazali iznimno učinkovitim. Omogućuju asimetrično ratovanje u kojem je jedna strana u potpunosti sigurna od ratnih opasnosti, dok su na protivničkoj strani posebno u opasnosti nevini civili te često stradavaju kao kolateralne žrtve. Budući da život pilota drona ni na koji način nije ugrožen, postavljaju se pitanja: Da li upotreba dronova omogućava ratovanje bez osobne hrabrosti? Mogu li ciljana ubojstva biti vršena u skladu s teorijom o pravednom ratu? Kako smrtonosno djelovanje dronova utječe na svakodnevni život civila? Da li su ciljana ubojstva uopće legalna i u skladu s međunarodnim konvencijama?

U ovom radu dat ćemo kratak pregled povijesti ciljanih ubojstava dronovima te pokušati odgovoriti na navedena i druga pitanja i nejasnoće koje ova vrsta ratovanja sa sobom nosi.

MARKO KOS

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Gradanski ne-odgoj: rat protiv mladih

U izlaganju nastojim razmotriti raspravu o »ratu protiv mladih« u tzv. »post 9/11« društvu. Unutar javnog diskursa postavlja se pitanje mogu li određene politike zadovoljiti postavljene izazove suvremenog doba te što nam je činiti sa situacijama i politikama koje već postoje kao sudionice diskursa. Afirmacija problema se, u konačnici, odvija na društveno-političkoj razini, na mjestu koje je prožeto arbitrarnostima i prisilama iz privatno-ekonomskog, odnosno korporativnog sektora. Unutar društveno-humanističkih znanosti kao zanimljiva platforma za kritiku suvremenih političkih stremljenja rastu kritička pedagogija i njoj bliske andragoške teorije.

Stvaranjem veze između kritičke pedagogije i njoj svojstvenih mehanizama s integrativnom bioetikom otvara se novo mjesto za poimanje uloge znanosti u suvremenom društvu i njena odnosa spram »živog«.

Rad nastoji prikazati probleme suvremene znanosti i razmotriti moguća konceptualna rješenja za njihovo nadilaženje.

TOMISLAV KRZMAR

Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

U trajnom stanju rata

Misao Ortege y Gasset

Ovim izlaganjem nastojimo, koliko je moguće cjelovito, promisliti problematiku političkih tema u filozofiji španjolskog filozofa Josúa Ortege y Gasset. Nastojimo to činiti dvojako: prvo, ukazujući na pojedine problemske sklopove u Orteginom djelu koji neposredno problematiziraju fenomen političkog, i drugo, prikazujući pojedine dijelove Orteginog biografije u kojima nalazimo sklapnost mišljenja i (životnog) djelovanja.

Problematika rata ili, u širem kontekstu, sukoba čini nam se kao plodonosna inspiracija za ponovno promišljanje značajnih tema u Orteginom filozofiji. Konkretno, riječ je o problemu društvenih struktura, fenomenu »čovjeka mase« i življenja »izvan« okvira svog vremena. Svi spomenuti problemi zaokupljali su Ortegu veći dio vremena i bili su značajne teme njegova mišljenja. K tomu, u njima je vidio razloge raslojavanja španjolskog društva, koji su doveli do Građanskog rata, do simpatiziranja fašizma od strane Francova režima, kao i do nemogućnosti razvijanja potencijala španjolskog društva u stvaranju suvremene nacije.

Konsekventnost Orteginog mišljenja nalazimo, osim u njegovu političkom djelovanju, u činjenici njegova izgnanstva u vremenu Francove diktature. Ukratko, ovim izlaganjem nastojimo prikazati brojna proturječja europskih društava prve polovice dvadesetog stoljeća, proturječja koja su rezultirala najvećim ratom u povijesti čovječanstva, i to kroz misao jednog od najvećih mislitelja ne samo španjolske kulture nego i Europe u cjelini.

DAVORIN LAPAŠ

Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Pravo na upotrebu sile u suvremenom međunarodnom pravu

U izlaganju će se prikazati suvremeno uređenje upotrebe sile u međunarodnom pravu, prvenstveno od strane država, ali i drugih međunarodnih subjekata poput međunarodnih organizacija. U prvom dijelu izlaganja dat će se kratki pregled povijesnog razvoja ograničenja »prava na rat« (*ius ad bellum*) sve do potpune zabrane agresivnog rata u sustavu Ujedinjenih naroda. Također, jedno od pitanja na koja će se u nastavku izlaganje usredotočiti bit će definicija agresije u međunarodnom pravu, ali i različita nastojanja njezine relativizacije, naročito zbog njezine pravne povezanosti sa samoobranom kao danas, prema povelji Ujedinjenih naroda, formalno jedinim oblikom dopuštene jednostrane upotrebe sile od strane neke države. U tom smislu, izlaganje će se osvrnuti i na pokušaje vremenskog širenja granica samoobrane (poput anticipatorne, interceptivne ili čak preemptivne saamoobrane), ali i sadržajnog širenja samoobrane npr. na dvojbene institute humanitarne ili prodemokratske intervencije, kao i tzv. »rat protiv terorizma«, u cilju razgraničenja suvremenog pravnog uređenja samoobrane od njezine zloupotrebe.

IVICA MANDIĆ

Hrvatsko vojno učilište »Dr. Franjo Tuđman«, Zagreb, Hrvatska

Definiranje rata za 21. stoljeće

Od kraja Hladnog rata bjesni rasprava između istraživača (znanstvenika) iz područja sigurnosnih strategija o tome da li se priroda rata promijenila i, ako je tako, što to znači. Pojmovi kao što su »novi« i »hibridni« rat već su zabilježeni u leksikonima, sugerirajući da postoji važna, možda i duboka razlika između ratova u prošlosti, onih sadašnjih i budućih. Neki analitičari čak sugeriraju da je sam pojam rata zastario. Za takve radikale, vojni i obrambeni establišment mora poduzeti radikalnu transformaciju obrambenog sektora u svrhu prilagodbe suvremenom ratu. Tradicionalisti su, za razliku od radikala, usredotočeni na kontinuitet. Oni tvrde da je, usprkos tome što se karakter rata promijenio (kao što se to često čini), njegova bitna priroda postojana – nije promijenjena. Za tradicionaliste, strategija ne smije podleći privremenoj modi, a još manje pomodarstvu.

Većina modernih ratova su »ratovi ljudi« ili »sveti ratovi« koji oblikuju nacionalni identitet čijim dijelom postaju, a nikako jednostavna provedba ograničenog interesa režima, uzimajući u obzir razliku između svetih ratova iz razdoblja Napoleona koji su dominirali Europom nakon završetka »vjerskih ratova« i »Tridesetogodišnjeg rata«. Vjerski ratovi uključuju rituale koji označavaju da je nacija »u ratu«, tako da se treba ponašati drugačije. Ritual i nacionalna žrtva važni su ne samo za stvarnu borbu u ratu nego i za jasnu indikaciju stanja bića »u ratu«. Rat se, drugim riječima, razlikuje od »ne-rata« na više razina, od kojih su mnoge nerazmrsivo povezane s identitetom naroda koji ih obvezuje. To je nacionalni »time out«, kada se sve ostalo stavlja na stranu ili postaje manje važno od procesuiranja rata. Rat je ne samo način na koji jedna država nameće svoju volju drugoj, nego i vitalna komponenta stvaranja nacije i upravljanja njenom evolucijom. Sudjelovanje u ratu mijenja naciju jednako duboko kao što mijenja i pojedinca.

Sveti rat – jedini koji igra važnu ulogu u razvoju ili evoluciji nacionalnog identiteta – uključuje veliki cilj ili misiju, neku vrstu univerzalnog žrtvovanja građana države koja je u ratu, ali i velikog neprijatelja. Trijumf pomiče nacionalnu pripovijest naprijed. Nacionalna pobjeda u svetom ratu je drugačija, mnogo značajnija od načina na koji je ostvarena.

Clausewitzev je pojam rata sveobuhvatan i dovoljno fleksibilan da objasni suvremene i buduće oblike, bez velike potrebe za redefiniranjem. Clausewitzeva definicija, koja je razvijena u fazama kroz njegov rad, a ne u jednom odlomku, prikazuje rat kao kompoziciju neprijateljstva, sreće i svrhe. Rat ne podliježe isključivo zakonima logičke nužnosti, nego i zakonima vjerojatnosti, te je diktiran i ograničen smjericama ili politikom. To podrazumijeva potrebu da se koriste sredstva koja korespondiraju s krajnjim željenim stanjem.

IVAN MARKEŠIĆ

Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Zagreb, Hrvatska

Koja je uloga religija: potaknuti ili zaustaviti rat – odnosno bi li bilo ratova da nema religija?

Povijest ljudske civilizacije pokazuje se kao povijest ubijanja, progona, zatiranja, kao povijest u kojoj su najvećim dijelom religija i rat bili jedno s drugim izuzetno tijesno povezani. Nasuprot tome, sve religije u današnje vrijeme javnost obasipaju tvrdnjama o svojoj miroljubivosti. No, malo preciznijom analizom pokazuje se da one to – zbog svojih unutarnjih razloga – nisu niti mogu biti. Ne treba stoga čuditi da se pitanje o tijesnome odnosu religije i terorizma, religije i rata, a time i religije i mira, kao i pitanje o potencijalima nasilja u religijama (svejedno propagiraju li one nenasilje i mir ili ne) počelo intenzivnije postavljati nakon 11. rujna 2001. godine.

Potaknut tvrdnjom jednoga od najvećih suvremenih katoličkih teologa, Hansa Künga, da »nema mira među narodima bez mira među religijama«, autor nastoji u nauku sadržanom »u svetim knjigama« najznačajnijih živućih religija svijeta (budizma, hinduizma, islama, kršćanstva i židovstva) pronaći odgovor na pitanja jesu li i koliko te religije povezane s ratom, iniciraju li ga radi ostvarenja svoga cilja da svi ljudi svijeta budu njihovi članovi i opravdaju li rat privatizacijom vrhovnoga božanstva (Boga) s kojim se treba boriti protiv drugih (»Ako je Bog na našoj strani, onda je Sotona na strani neprijatelja«).

U traganju za odgovorom na ta pitanja, autor u prvome dijelu rada donosi najrelevantnije definicije rata i religije, kako one sa stajališta teologijâ spomenutih religija tako i one sa stajališta socioreligijske znanosti, zatim predočuje različita (teološka i socioreligijska) tumačenja vjerskoga rata, svetoga rata, križarskih ratova, pravednoga rata (*bellum iustum*), bra-toubilačkog rata, ratnih junaka (svetaca) te vjerski konotiranih ratova i, u najnovije vrijeme, vjerskoga terorizma.

Analizom »svetoga nauka« gore spomenutih religija autor u drugome dijelu traži odgovor na pitanje jesu li ove religije uistinu podupiratelji mira i mirne koegzistencije pripadnika različitih rasa, vjerozakona i nacionalnosti ili su upravo one glavni inicijatori suvremenih ratova i vjerskoga terorizma, odnosno jesu li one postale promotori kanonizacije ratnih zločinaca kao junaka (svetaca) vlastite religije?

Na kraju teksta, u trećemu dijelu rada, autor daje vlastiti osvrt na odnose vjerskih zajednica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini prema ratovima koji su zbog velikosrpske agresije na te zemlje vođeni od 1991. do 1995. godine, a koji se nekim drugim sredstvima – potpomognuti legitimacijom nekih vjerskih vođa – vode i danas.

IGOR MIKECIN

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

O suprotnosti rata i mira u Heraklita

U izlaganju se, polazeći od gnome B 53 DK, koja u hrvatskom prijevodu glasi: »Rat svih otac je i svih kralj, i jedne kao bogove iskaza, a druge kao ljude, jedne sužnjevima učini, a druge slobodnima«, razmatra Heraklitov pojam rata (*pólemos*), kao i s time nerazdvojno povezan pojam mira (*eirénē*).

Oba se pojma zajedno pojavljuju u gnomi B 67 DK, gdje čine jednu od temeljnih suprotnosti, u kojoj se obrće bivanje bivajućeg u cjelini po zakonu vječnoga logosa.

U gnomi B 80 DK, gdje je riječ o tome da je rat zajedan svim bivajućima (*pólemon eónta xynón*), ratu se pridaje isto određenje kao i samomu logosu. Rat nije samo u suprotnosti prema miru nego i prema skladu (*harmonía*), pri čemu su to dva temeljna, međusobno suprotna i supripadna određenja logosa kao onoga istoga u odnosu suprotnosti uopće. Rat se dakle promatra u cijelom rasponu njegova očitovanja od rata među ljudima i bogovima preko sukoba unutar svakog pojedinog bivajućeg i među bivajućima u cjelini, sve do vrhovnog zakona po kojemu sva bivajuća bivaju.

U svezi s pojmom rata razmatra se također i s njime neposredno povezan pojam spora ili sukoba (*éris*), koji se u gnomi B 80 DK poistovjećuje s pravdom (*dikē*).

Izlaganje pokazuje kako se suprotnost rata i mira u Heraklita svodi na suprotnost raznosa (*diaphorá*) i sunosa (*symphorá*), odnosno razdvajanja (*diístasthai*) i sjedinjavanja (*synístasthai*), koja je u osnovi cjelokupnoga bivanja, a to znači nastanka i nestanka, preinake i prevrata, rasta i opstanka svega što biva.

DAMIR MLADIĆ

DIU Libertas Međunarodno sveučilište, Zagreb, Hrvatska

Je li moguće racionalno objašnjenje rata?

Mnogi autori uzroke rata pronalaze ili u iracionalnosti onih koji započinju rat ili u interesu političke elite koja u ratu ne snosi žrtve, nego od njega ima samo koristi. Prema tim autorima, ako bismo imali racionalne vođe kojima bi interes čitave nacije bio na prvom mjestu, onda bismo mogli izbjeći buduće ratove.

Glavno pitanje na koje ovaj rad nastoji odgovoriti je sljedeće: može li se dogoditi da takvi racionalni vođe, kojima je interes čitave nacije na prvom mjestu, upravo zbog tih svojih karakteristika, a ne zbog nečeg drugog, odvedu svoju državu u rat? Drugim riječima, postoje li dobri razlozi za ulazak u rat, odnosno je li rat ponekad u najboljem interesu nacije?

IVA MRŠIĆ FELBAR, DANIJEL TOLVAJČIĆ

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Teorija »pravednog rata« u katoličkoj misli

Nakana je ovog izlaganja skicirati razvoj teorije »pravednog rata« unutar kršćanske misaone baštine, osobito katoličke filozofijske i teologijske misli.

Poseban će naglasak biti na klasicima kršćanske misli poput Augustina i Tome Akvinskog, koji su dali temeljne koordinate za teoriju »pravednog rata«, kao i na nekim kasnijim nadgradnjama.

Također, izlaganje će obrađivati »pravedni rat« u kontekstu najrelevantnijih dokumenata Učiteljstva Katoličke crkve (Katekizam Katoličke crkve, dokumenti 2. vatikanskog sabora i dokumenti vezani uz katolički socijalni nauk) te nastojati osvijetliti neke suvremene filozofijske i teologijske perspektive s obzirom na zadanu temu.

ŽARKO PAIĆ

Tekstilno-tehnološki fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Permanentno stanje i-rata-i-mira

Od totalne mobilizacije do apsolutne konstrukcije događaja

U izlaganju će se pokušati pokazati, na tri razine izvođenja, fundamentalni obrat u načinu na koji se odvija dinamika binarnih opreka rata i mira u planetarno određenome prostoru postnacionalne suverenosti:

(1) prelazak iz metafizike novovjekovlja s binarnim strojem nacije-države u biopolitičku produkciju moći na globalnoj razini sukoba između »imperija« (SAD-a, Rusije i Kine) protiv »odmetničkih država« (*rogue states*), što dovodi u pitanje ontologijsko određenje modernoga rata kao građanskoga, gerilskoga ili etničkoga sukoba;

(2) određenje svijeta kao totalne mobilizacije (tehno-znanosti i kapitala), što dovodi nužno do mogućnosti totalnoga rata kao apsolutne konstrukcije događaja na planetarnoj razini;

(3) preispitivanje prosvjetiteljske ideje Kantova »vječnoga mira« u korelaciji sa stanjem permanentnoga »izvanrednog stanja« na globalnoj razini, što dovodi do toga da umjesto manihejske logike »ili rat ili mir« živimo u doba koje odlikuje logika »i rat i mir« u intervalima konstruiranih kriza svjetske sigurnosti.

Zbog toga se pitanje o biti »ljudske prirode« kao zle ili dobre ne čini više odlučnom filozofijskom temom, a niti teologijskim problemom, budući da etika odgovornosti postaje tek nemoćnim apelom za očuvanje života na zemlji, a teologija spasa ionako pretpostavlja borbu protiv zla u formi negativne teodiceje.

Pitanje vladavine na taj način postaje pitanjem razdvajanja moći kao *auctoritas* i *potestas* od novoga vijeka (politike i prava u užem smislu riječi). Stoga je jasno da moderne države teže jedinstvu ovih moći. Razlog leži u tome što bez sinteze ne mogu ostvariti apsolutnu vlast nad teritorijem u borbi s drugim državama. To je istovremeno i razlogom zašto se u 20. stoljeću, nakon dva svjetska rata, povijest u političkome smislu razumije kao put prema jednoj univerzalnoj svjetskoj državi. Ona pritom gubi karakter državnosti jer više ne raspolaže teritorijalnom suverennošću moderne nacije. Umjesto toga, njezino je poslanstvo svedeno na regulaciju interesa

svega onoga što više uopće nije političko od znanosti, tehnike, demografije, ekonomije, do kulture u širem smislu riječi. Ernst Jünger u ogledu *Svjetska država (Der Weltstaat)* pronicljivo ukazuje na kraj epohalno određene »svjetske povijesti«. Njezin je zamašnjak gibanja bila sloboda i volja za navlastitim duhovnim svijetom oblikovanja idealnoga lika jedne civilizacije, koja od Grka sjedinjuje ideje filozofije i umjetnosti. Povijest otuda pretpostavlja izlazak iz mitske i kaotične prirode u oblikovnu strukturu razvitka duhovnih moći. Kada one više nisu u središtu, od »svjetske povijesti« preostaju tek nadomjesci i proteze onoga što je nekoć bilo autentično i živo. Što, dakle, preostaje od ideje ne samo svjetske povijesti, nego i od različitih verzija »pravednoga rata« u doba kada teror, totalna kontrola i biopolitika odlučuju o zbivanjima u svijetu? Odgovor ne leži u pseudo-humaniziranju svijeta i inflacijama etičkih doktrina kao terapije za mahovitost tehnologijski konstruirane apokalipse. Umjesto utopija i apokaliptike možda se rješenje krije u promišljanju same konstelacije tehno-kibernetičkoga mišljenja kao opasnosti, koje omogućuje ovo stanje-između »totalne mobilizacije« i »apsolutne konstrukcije«.

LUKA PERUŠIĆ

Centar za integrativnu bioetiku, Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Nevinost

U praksi ljudske civilizacije, odnos fenomena *rata* i *mira* pretpostavlja čudoredne i zakonske kodifikacije kojima se njihovo postojanje razumijeva, a njihovo djelovanje ozbiljuje na taj način, pod danim koordinatama, da se opravdavaju ili ne opravdavaju neposredne manifestacije fenomenaliteta tog odnosa. Međutim, komparacijom tih kodifikacija, od teorijskog definiranja temeljnih fenomena, preko kultiviranja i zakonskog određivanja, do neposredne prakse, može se ustanoviti tip *relativizma*, čiji promicatelji nemaju interes da razumiju cjelinu tog odnosa s obzirom na život, na temelju čega bi se taj temeljni odnos mogao pravilno regulirati, nego partikularnu dobit, na temelju čega dolazi do kultiviranja agonizma.

Paradigmatski primjer područja problema za to su diskurs o terorizmu i praksa terorizma, a kao vrhovni primjer takvog manipulativnog, racionalizacijskog relativizma može se uzeti fenomen *nevinosti*.

U kratkim crtama, na temelju ispitavanja ponašanja spram *nevinosti* i zbiljske činjenice *nevinosti*, nastojat ću ukazati na koji način kroz fenomen *nevinosti* možemo doći do (a) dešifriranja takvog relativizma, dakle, do zahvaćanja bistrog shvaćanja temelja svake situacije u odnosu *rata* i *mira*, odnosno do (b) fenomena *odgovornosti*, kao jednog od temeljnih stvari etičkog ispitivanja, koji se teorijski uzima dogmatski, a praktički relativno, što u oba slučaja ne nosi supstancijalnu težinu istinosnog.

KREŠIMIR PETKOVIĆ

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Treba li braniti društvo?

Foucault, rat i metafore po kojima živimo

Prinos se bavi istraživanjem korištenja pojma rata u djelu francuskog mislioca i profesora na Collège de France Michela Foucaulta.

Obrćući poznatu Clausewitzevu izjavu o ratu kao nastavku politike drugim sredstvima, Michel Foucault je kroz 1970-e godine na ambivalentan način govorio o politici kao nastavku rata drugim sredstvima te, u analizi društvenih odnosa kao odnosa moći, obilato koristio ratne metafore poput strategija i taktika, povremeno koristeći takvo pojmovlje bez odmaka (npr. intervju u časopisu *Ornicar?* povodom izlaska prvog sveska *Povijesti seksualnosti*), a povremeno se distancirajući od njega kao od specifičnog povijesnog diskursa koji podliježe analizi (npr. predavanja *Treba braniti društvo*). Konvencionalna je interpretacija da je Foucault napustio taj pojam (Hoffman 2007) te da se od pojma moći okrenuo pojmu gubernamentalnosti, a konačno i tehnikama sebstva, dok je nedavna oprečna sugestija jednog od priznatih anglosaksonskih poznavatelja Foucaulta i njegova djela da je Foucault prije smrti »namjeravao više razmisliti o vojnim pitanjima i ratu« (Gordon, u: Jardim 2013).

Na tragu ovoga postavljanja pojmovnog polja i problematike, ovaj se prigodni prinos ograničava na tri svrhe: prva je, u žanru hermeneutike Foucaulta, vjerno rekonstruirati i prikazati diskurs rata u Foucaulta; druga je teorijski ga kontekstualizirati kroz usporedbe s misliocima poput Eliasa i Gramscija, koji su govorili o sličnim pojavama pomoću drugih pojmova ili o drukčijim pojavama pomoću istih pojmova; posljednja je analitički ga vrednovati, sažeto u pitanju što se diskursom rata dobiva a što gubi u analizi društvenih zbivanja; drugim riječima: što je doista Foucault govorio; što su govorili drugi i što nam to donosi danas u analizi i politici, s obzirom na uvodnu figuru Lakoffa i Johnsona o konceptualnim metaforama koje, kako oni tvrde, oblikuju naše svjetove.

ANTONIJA PETRIČUŠIĆ

Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Simboli koji razdvajaju

Prijepori oko interpretiranja pravnih odredbi o ostvarivanju prava na uporabu manjinskog pisma u Vukovaru

Dvojezični natpisi na institucijama javne uprave koji su osvanuli početkom rujna 2013. godine u Vukovaru ne samo da su potaknuli iskaz netolerantnosti prema srpskoj nacionalnoj manjini diljem zemlje, nego su i duboko podijelili društvenu zajednicu na, s jedne strane, one koji spore legitimitet zakona o službenoj uporabi manjinskoga pisma u javnom prostoru, budući da isti uznemiruje njihove osjećaje, a s druge strane, one koji smatraju da je dosljedna primjena zakona postulat demokratskoga društva. Izlaganje će stoga nastojati prikazati kako se sadržajima pravnih odredbi može manipulirati i parcijalnom interpretacijom istih instrumentalizirati pravo za (političke) interese.

U izlaganju će se raspraviti na koji način pravne norme reguliraju uporabu simbola na zajedničkim javnim mjestima i jesu li predviđeni mehanizmi dostatni za demokratsko društvo te će se analizirati argumentacija koja se pozivala na zakonske norme za (ne)ostvarivanje ovoga manjinskoga prava dvije suprotstavljene skupine: prvenstveno *Stožera za obranu hrvatskoga Vukovara* kao primarnoga osporavatelja uvođenja dvojezičnih natpisa u Vukovaru te predstavnika Vlade kao zagovaratelja ostvarivanja službene uporabe jezika i pisma. Metoda koja će biti korištena je analiza diskursa. Analizirat će sadržaj poruka koje su se temeljile na pravnoj argumentaciji, a koje su dvije skupine plasirale u javnim priopćenjima, obraćanjima javnosti, službenim dokumentima i intervjuima. Konačno, izlaganje će se osvrnuti na sadržaj odluka Ustavnoga suda o uvođenju dvojezičnih ploča u vukovarski javni prostor iz kolovoza 2014. godine, koje su propustile dati neosporno tumačenje manjinskoga zakonodavstva koje bi doprinijelo okončanju proizvoljnosti tumačenja odredbi koje dvije suprotstavljene skupine različito doživljavaju.

ANDRIJA PLATUŽIĆ

Hrvatsko vojno učilište »Dr. Franjo Tuđman«, Zagreb, Hrvatska

Proučava li se rat u vojnom obrazovanju?

Namjera je izlaganja izdvojiti neke od neizbježnih, ali često potiskivanih dilema u obrazovanju vojnih časnika. U tom kontekstu proučavanje rata razmotrit će se i iz perspektive civilno-vojnih odnosa. S jedne strane, problematizirat će se kontinuitet između kurikuluma pojedinih razina obrazovanja časnika. Rana selekcija kandidata za najviše vojne dužnosti nerijetko se smatra nužnošću. U izlaganju će se analizirati mogućnosti njene primjene već tijekom temeljnog časničkog obrazovanja, kao i kompatibilnost tako postavljenog cilja s postojećim kurikulumom, te njegov utjecaj na izmjene kurikulumskeg omjera vojnog osposobljavanja i stvarnog, širokog i dubokog proučavanja rata. S druge pak strane, proučavanje rata preispitat će se u okolnostima paradoksa inferiornije vojne ekspertize (ne nužno, ali često ratne) civilnih donosioca odluka o ratu i miru u odnosu spram podređenih im vojnih savjetnika.

DANKO PLEVNIK

»Slobodna Dalmacija«, Split, Hrvatska

Nametanje načina i smisla života kao motiv ratovanja

Otkako se vode ratovi, jedan od samorazumljivih motiva napadača bio je da se time čini idejna, civilizacijska i povijesna usluga napadnutima, koji bi trebali biti počašćeni što ih se oslobađa od njihovog natražnjačkog, nepovijesnog i besmislenog života.

Nekada se to provodilo putem vjerskih ratova, širenjem kršćanstva i islama, zatim trgovačkih ratova koji su ciljanim državama nametali potrebu za prihvaćanjem znanstveno-tehničkog razvoja, potom ideoloških ratova, dok se danas, pored svega toga, može govoriti i o geopolitici smisla života kroz tehnološke ratove, čija je uloga da određene elektroničke sustave i posthumanistička gledišta, koji također imaju svoje teoretičare, filozofe i ideologe, predstave kao polugu za artikulaciju suvremenog načina i smisla života.

Bojišnica takvog propagandnog i dezinformacijskog ratovanja pomoću *soft-powera* donedavno je bio konvencionalni medijski prostor, a odnedavno je to i kibernetiski prostor pa tehnološki razvijene zemlje već imaju trupe za takvo ratovanje.

NINO RASPUDIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Machiavelli kao vodič

Od *Umijeća ratovanja* do priručnika za menadžere

Izlaganje će se baviti Machiavellijevim *Umijećem ratovanja* (*Dell'arte della guerra*) i drugim djelima (*Vladar*, *Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija*) u kojima autor, između ostalog, daje i savjete za uspješniju borbu, vojnu i političku.

Znakovito je da ti savjeti renesansnog filozofa i nakon petsto godina imaju veliki odjek. Nekoliko relevantnih autora, dobrih poznavatelja njegova djela, posljednjih je godina objavilo knjige u kojima se Machiavellijeva misao reaktualizira u kontekstu borbi i odluka u 21. stoljeću, bilo da se radi o savjetima za menadžere u »ratovima« u poslovnom svijetu ili o pomoći biračima na izborima kako bi izabrali boljeg vladara.

Analizirat će se u kojoj mjeri takav pristup krivotvori i banalizira Machiavellijevu misao, a koliko pridonosi novoj, kreativnoj recepciji njegova djela.

RAUL RAUNIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

**Politički mir:
između ratnih sukoba i utopističkog smiraja**

U prvom dijelu rada uglavljaju se i razmataju sljedeće teze: a) Epoha političke moderne konstituirana je kroz intenziviranje i osvješćivanje sukoba proizišlih iz vrijednosnog i interesnog pluralizma. b) Prvi politički odgovor na religijski pluralizam je apsolutistička asimetrija političke moći, dok je drugi odgovor praksa i vrednota tolerancije koja počiva na razdvajanju javne od privatne sfere života. c) S razdvajanjem javne od privatne sfere definitivno se razdvaja i pojam mira na politički mir (*pax*) i duševni mir (*tranquillitas*).

U drugom dijelu rada izvodi se sljedeće: a) dvije temeljne legitimacije političkog mira – pragmatička i moralna, b) moralna vrednota mira uspoređuje se s moralnim legitimacijama rata, c) zaključno se tvrdi da sukobi čine trajnu značajku ljudskog zajedničkog života, s onu stranu svakog utopističkog smiraja bez napetosti, ali da se moralni napredak čovječanstva ogleda u načinima miroljubive, pravedne i socijalno kontekstualizirane regulacije sukoba od kojih su tolerancija, vladavina prava te demokratski ustroj i kultura od prvorazredne važnosti.

DARIJA RUPČIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

Svakodnevna militarizacija života

Etički aspekti korištenja djece u ratu

Namjera je rada ukazati na problematiku izmijenjene naravi ratovanja u posljednjih nekoliko desetljeća dvadesetoga stoljeća i u dvadeset i prvom stoljeću, s osobitim naglaskom na korištenje i sve masovniju dostupnost djece ratnika.

Osnovna je teza rada da je praksa korištenja i regrutiranja djece u oružanim sukobima diljem svijeta svjetski najnepoznatija forma zlostavljanja djece u suvremenom društvu te je manje stvar kulture i nepostojanja stava društva spram određenih vrijednosti, a više stvar pragmatizma i socioekonomski fenomen.

Koristeći se brojnim izvorima, rad ide u smjeru isticanja i prepoznavanja najtežih oblika zlostavljanja djeteta te posljedica kao što su loši zdravstveni ishodi i razaranje života djece, kao i u smjeru pronalaska mogućih rješenja spomenutih problema.

SLOBODAN SADŽAKOV

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru, Srbija

Profit – rat – cenzura

U ovom izlaganju tematizovaću pojmove *profita*, *rata* i *cenzure* koji se čine značajnim toposima analize odnosa sfera ekonomije, politike i kulture. Nastojaću pokazati na koji način se rat pokazuje fenomenom realizacije određenih ekonomskih interesa, na koji način »ratna politika« negira određene kulturne obrasce i razvija mehanizme cenzure. U izlaganju ću referirati na neke od segmenata teorijskih pozicija autora kao što su Kant, Ortega i Gaset, Lukač, te pojedini pripadnici »Frankfurtske škole« (Markuze, Horkhajmer).

MARIJA SELAK

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Ontološki status rata u medijski posredovanoj zbilji

Polarizacija između rata i mira u tradiciji filozofske misli, poglavito u ontološkoj artikulaciji, često se veže uz razlikovanje dobra i zla. U tom smislu mir kao apsolutno i nepromjenjivo stanje zadobiva kategoriju dobra, dok rat kao promjenjivo stanje uz sebe veže nesavršenost ljudskog svijeta i njoj pripadno metafizičko zlo (Leibniz). No, shvati li se zlo kao praktičan problem (Svendsen), moguć je razgovor o »inteligenciji zla« (Baudrillard) te se postavlja pitanje do koje se mjere treba uključiti u borbu za njegovo suzbijanje.

Na tom tragu, u ovome će se radu promotriti neka od suvremenih tumačenja zla, s naglaskom na novonastala sredstva borbe koja su često posredovana i potencirana različitim vrstama medijske manipulacije (terorizam). Navedeno će istraživanje poslužiti kako bi se поближе odredio ontološki status rata u medijski posredovanoj zbilji.

GORAN SUNAJKO

Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, Hrvatska

Rat i mir: prijatelj–neprijatelj

Pregledno izlaganje temelji se na historijskoj analizi razvoja zapadnog filozofijskog mišljenja u biti kojega je *suprotstavljanje*, odnosno *πόλεμος* (rat). U biti zapadne filozofije, neovisno o tome radi li se o metafizičkim počelima pokretanja i kretanja, ontologijskim načelima bića i ne-bića, teologijskoj dihotomiji dobra i zla, gnoseologijskim načelima dijalektike, proturječja, antinomija, negacije i kriticizma ili filozofijsko-političkim zahtjevima za slobodom, u odnosima pojedinca i pojedinca, odnosno pojedinca i cjeline, uvijek je riječ o bivstvovanju kao suprotstavljanju (sukobljavanju). Navedeni odnosi postavljeni su tako da teže prevladavanju takvih suprotstavljanja (dovršenosti, miru), no potrebno je zapitati se je li doista riječ o mogućnosti takvog prevladavanja ili je svijet, sukladno svojem filozofijskom utemeljenju, permanentno sveden na takva suprotstavljanja koja se ne mogu prevladati zato što je riječ o suprotstavljanju kao egzistenciji *per se*, o modusu bitka ili bitku samome. Drugim riječima, je li *bitak po sebi* moguć bez pred-mišljenja ili pred-očjenja Drugoga kojeg se može razumjeti ili kao omogućenje za sebstvo ili kao suprotnost sebstvu (neprijatelja).

Osim na problematiziranju navedene perspektive, izlaganje se u konačnici svodi na pokušaje prevladavanja putem Adornova zahtjeva za neidentičnosti kao negativnoj dijalektici te Levinasove i Ricœurve ontologije Drugoga, ali i na demantiranje takvih pokušaja posredstvom ontologijske i egzistencijalne pozicije *prijatelj–neprijatelj* Carla Schmitta, kao pozicije nemogućnosti dokidanja ili ograničavanja mogućnosti rata i uspostave trajnoga mira.

MATIJA MATO ŠKERBIĆ

*Elektrostrojarska škola, Varaždin / Glazbena škola u Varaždinu /
Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Zagreb*

Dvije kardinalne vrline ratnika i sportaša – *warlike i resilience*

Terminološke i pojmovne analogije

Nastupajući iz pozicije filozofije, odnosno etike sporta, autor izdvaja dvije kardinalne vrline konvergentne sportašu u natjecanju i ratniku u ratu: *warlike* (borbenost, ratobornost, agresivnost...) i *resilience* (otpornost, nesalomljivost, izdržljivost...).

U prvom dijelu, oslanjajući se primarno na istraživanja J. Perryja i I. Martínkove, autor razlaže pojmovne i terminološke izazove i distinkcije, posebice spram povezanih pojmova *martial*, hrabrost, požrtvovnost, heroizam i čast. Također, naznačuje probleme plauzibilnog prevođenja dvaju slojevitih termina preuzetih iz anglosaksonske tradicije na hrvatski jezik.

U drugom dijelu, referirajući se na radove J. S. Russela i N. Fischera unutar aretaičke etike sporta, autor razlaže podudarnosti i razlike u poimanju dviju vrlina u ratu i kompetitivnom sportu.

U argumentaciji se autor služi relevantnim egzemplarima iz povijesti hrvatskog sporta, posebice slučajem skijaša Ivice Kostelića.

NIKOLA TADIĆ

Sisak, Hrvatska

**Rat i mir u Voltaireovom filozofskom romanu
*Candide ili Optimizam***

U svom remek-djelu, filozofskom romanu *Candide ili Optimizam*, Voltaire polemizira s Leibnizom i njegovom tezom da je ovaj svijet najbolji od svih mogućih svjetova, pokazujući pritom pravu istinu našeg svijeta. Čitajući *Candidea* paralelno s drugim djelima ovog angažiranog filozofa, pronalazim, izlažem i interpretiram njegove upečatljive iskaze o ratu i miru, a u izlaganje uplićem i nekoliko svojih pjesama iz knjige *Voltaireov vrt i druge zelene pjesme*, koje su inspirirane Voltaireovim likom i djelom.

ALEN TAFRA

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Hrvatska

Revolucija, rat i mir

Smisao 20. stoljeća s one strane eurocentrizma

Od predmodernog narativa o *translatio imperii*, preko uloge grčko-perzijskih ratova i križarskih ratova u Hegelovoj filozofiji povijesti, svjetsko-povijesno značenje velikih sukoba predstavlja jednu od glavnih tema refleksija o univerzalnoj povijesti.

Nakon preuranjenih kvazihegelovskih i postmodernističkih teza o kraju povijesti i kraju filozofije povijesti, ova se tema nameće i pri suočavanju s nasljeđem 20. stoljeća. Hegemonska zapadnjačka rekapitulacija tog razdoblja ovisi o pojmu totalitarizma, što u slučaju historijskog revizionizma znači ne samo optužbu protiv Oktobarske revolucije zbog pokretanja »međunarodnog građanskog rata«, nego i kritiku šireg revolucionarnog ciklusa započetog 1789. No revizionistički manevar djeluje jedino pod uvjetom eurocentrične optičke varke kojom zabacuje kolonijalizam kao ključnu dimenziju razvoja moderniteta. Također, u podcjenjivanju antiimperijalističkih borbi i zanemarivanju njihovih geopolitičkih uvjetovanosti treba tražiti i razloge neuspjeha suvremene ljevice.

U izlaganju se na aktualne izazove nastoji odgovoriti pomoću osvrta na interdisciplinarnu filozofiju povijesti Domenica Losurda.

MARKO TRAJKOVIĆ

Pravni fakultet, Univerzitet u Nišu, Srbija

Pravo kao garant mira

Iako se u aksiološkom smislu od prava očekuje da bude garant mira kao društvene vrednosti, ono veoma često to nije, jer pravo i samo može da istisne vrednosti, pa i mir kao vrednost. U tom iščekivanju da pravo postane garant dešava se borba za bolje pravo, koje će obezbediti mir i ljudsko dostojanstvo. Ipak, veoma često ovo ostaje samo želja, jer pravo na istančan način i samo gazi mir, te od garanta mira postaje »garant« rata. Tada se garant vrednosti pretvara u njegovu suprotnost.

Koliko onda vrede sve one stranice deklaracija i rezolucija u kojima se »spominje« mir? Da li je na taj način ispunjen najveći zahtev pravnog pozitivizma, forma? Mir je dakle, spomenut i to je dovoljno za njegovo postojanje, pa ništa više nije potrebno. Za formalnu stranu prava ovo je dovoljno, ali pitanje je koliko onda pravo sebe može da istakne kao garanta mira, jer mir nije nešto što pravni akt samo valja da spomene.

LINO VELJAK

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

O takozvanom principu manjeg zla

Princip manjeg zla ne spada među uzvišena načela filozofije, primarno praktičke filozofije, ili reflektirana moralnog djelovanja. Zasnovan na pesimistički konotiranom uvjerenju prema kojemu se ljudi često (ako ne i uvijek) u svojem djelovanju moraju opredjeljivati između dviju ili više odluka od kojih je svaka obilježena moralno neprihvatljivim postupcima (ili, radikalnije: od kojih je svaka opredjeljenje za činjenje zla), princip manjeg zla otkriva se upravo na pitanju nasilja i rata u svojoj antinomičnosti.

Analiza koncepta apstraktnog pacifizma i pravednog rata može pokazati svu dramatičnost primjene koncepta manjeg zla te otvoriti prostor za promišljanje mogućnosti alternativnog pristupa pitanju rata i mira.

NENAD VERTOVŠEK

Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

**Pitanje o smislu rata kao otuđeno pitanje
ili pitanje otuđenja**

**Između neorealizma Kennetha Waltza, kritike Chomskog
i poetike Hermanna Hessea**

Prvi svjetski rat bio je (ne)očekivana situacija zastrašujućeg intenziteta koja je uvelike izmijenila dotadašnje pojmove i rasprave o (ne)oograničenosti ratnih djelovanja. Bio je pomalo »očaravajući« za tehnologe, uzbudljiv za političare i šokantan za intelektualce, a međunarodni odnosi (preko Lige naroda i Ujedinjenih naroda nakon Drugog svjetskog rata) više nikad nisu bili isti, uz tihe ratove koje su vodili idealisti i realisti teorija politike i međunarodnih odnosa.

Kenneth Waltz, kao neorealist, usmjerava raspravu o smislu rata manje prema ljudskoj prirodi, a više prema državama i međunarodnim sustavima te globalnoj strukturi koja stvara potrebu za ratovanjem ili uspostavljanjem mira. Uviđa kako suvremene metode (filozofije) politike i političke znanosti valja i dalje prožimati s klasičnim pristupima i kriterijima filozofske i političke misli.

U raspravi o naravi ratovanja ili nužnosti mira valja razotkrivati koncepte sile i državne dominacije – koja se provodi i u kulturnoj, tehnološkoj pa i masmedijskoj sferi – i kritikom Chomskog.

Treba i (re)afirmirati stav javnosti, reakcije intelektualaca i ozračje što ga je izazvao Prvi svjetski rat, kako bismo se – i kroz eseje Hermanna Hessea – bolje suočili s današnjom postmodernističkom dehumanizacijom i beznađem aktualnih koncepcija i perspektiva ratovanja.

DAFNE VIDANEC

Veleučilište Baltazar, Zaprešić, Hrvatska

Rat kao ekonomijom upravljani intencionalni čin u epohi mira

Filozofijsko propitivanje i etičko vrednovanje

Rat (hrv.), *war* (engl.), *Krieg* (njem.), *guerra* (tal. i španj.), *bellum* (lat.), *pólemos* (grč.) – riječ koja se gotovo u svim modernim svjetskim jezicima (kao i u antičkim) izgovara drukčije, a opet joj je značenje jedinstveno: »oružani sukob« između dvije (militarističke) strane ili države; sukobljenje, borba, spor, rasprava – za potonje dvije riječi postoji polatinjeni izraz (u hrvatskom jeziku), *konflikt* (od lat. *conflictare*). Pod pojmom rata, etimološki, možemo razumjeti bilo koji čin (akt) koji za sobom povlači neprijateljski stav prema nekome ili nečemu. Primjerice, Websterov *New World College Dictionary* (izdanje 1997.) navodi četiri značenja riječi rat: (1) »otvoreni oružani sukob između dviju država«; (2) »prepirka, svađa, konflikt, nelagodak«; (3) »bitka«; (4) »vojna operacija kao profesija ili znanost«. Sumiramo li sva četiri prethodno navedena značenja rata preuzeta iz spomenutoga izvora, uvidamo da operiramo s pojmom čije značenje ovisi ne toliko o opsegu koliko o sadržaju pojma na koji se odnosi.

Kako sadržaj pojma na koji se pojam rata odnosi podliježe aktivnosti koju potiče određena svrha, bilo materijalna (primjerice, osvajanje tuđega teritorija – eklatantan su primjer grčko-perzijski ratovi u 5. st. pr. Kr.) ili duhovna (primjerice, rasprava među subjektima koji zastupaju različita mišljenja utemeljenja u različitim spoznajno-teorijskim izvorima ili svjetonazorima – kao primjer navodim bioetičku raspravu o statusu ljudske osobe i sl.), tako je ratu kao aktivnosti inherentna teleološka dimenzija. Ta teleološka dimenzija, kada je riječ o ratu kao ekonomijom diktiranom intencionalnom činu (tvrdnja od koje ovo izlaganje polazi), ima svoju genezu koju je moguće pratiti 150 000 godina unazad: od vremena kada povijest bilježi čovjekov hod kroz njegovu epohu ljudskosti, sve od *homo habilisa*, *homo neanderthalensis*, preko *homo sapiensa*, do *homo sapiensa sapiensa* (C. Aydon): nekoć je taj rat, koji se vodio protiv surove prirode za vlastitu egzistenciju ili egzistenciju plemena imao karakter sigurnije budućnosti. Naspram prošlih vremena, danas kada živimo navodno u »epohi mira« – fraza koja je, možemo kazati, postala moto visokorazvijenih industrijskih zema-

lja Zapada koje taj mir održavaju uz pomoć ekonomskom politikom diktiranoga nadzora nad ostatkom svijeta – taj rat je u svojoj formi ostao isti: rat je intencionalna aktivnost koju neki subjekt ili grupa ljudi otpočinju sa svrhom postizanja (pre)moći nad objektom te iste svrhe. Nekada je objekt bila priroda, prirodni resursi, danas je taj objekt postao čovjek sâm.

Imajući u vidu prethodno opisano (stanje), bivajući upoznati s činjenicom da su se samo u 20. stoljeću vodila dva rata značajnijega odjeka (Prvi i Drugi svjetski rat), preko 150 lokalnih ratova, politika nuklearnog naoružanja i »hladni rat« s blokovskom podijeljenošću svijeta, svaki čovjek koji sebe smatra »ljubiteljem mudrosti« (filozofom) ne može a da se ne pita: čemu ta svekolika, sabrana znanja u posljednjih dva i pol tisućljeća kada kao zdravorazumsko, kultivirano, kreposno, dobrohotno biće čovjek nije kadar pronaći trajno rješenje za sprječavanje oružanih sukoba? Kako i bi, kad u pozadini priče o ratu shvaćenome kao sukobu stoji ona nietzscheovski razumijevana »volja za moć« nad (ekonomskim) dugovima. Rat kao fizička nelagoda – oružani sukob ne samo da proizvodi enormne ljudske gubitke, nego i one ekonomske koji su povod prvima. U današnjem modernom svijetu primat ima/ju onaj/oni tko/koji kontrolira/ju dugove koje stvaraju ratovi u svijetu. Dakle, glavni motiv te pozadinske »priče« o ratu je profit – novac.

Ovdje želimo na povijesno-filozofskim osnovama objasniti i etički evaluirati jedan od popularnijih fenomena »moderniteta« (Ch. Taylor) koji ćemo za potrebe ovdje bjelodanih istraživanja nominalno odrediti kao fenomen »zaludenosti ratom«.

RADOMIR VIDENVIĆ

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu, Srbija

Pavao Vuk-Pavlović o ratu i miru

Pavao Vuk-Pavlović o ratu i miru piše u članku »Aristofan i rat«, u tekstovima o Th. Hobbesu i J.-J. Rousseau, kao i u zbirci soneta *Zov*.

Komediograf Aristofan u prvoj sačuvanoj komediji *Aharnjani*, uz pomoć utilitarističke argumentacije, pokazuje da je rat nišitelj slobodne trgovine, a to negativno utiče na uslove života i mogućnosti ostvarivanja najveće sreće za najveći broj ljudi. Takozvani *narodni rat* je nesvrhovit i nanosi štete zajednici, a koristi ima samo nekolicina. Kada je za ovo delo dobio prvu nagradu na konkursu, Aristofan je pomislio da narod neće rat. U komediji *Vitezovi* autor prikazuje pravo lice i nakane vođa naroda koji guraju narod u rat i smatra da je radikalni demokratizam laž i sredstvo manipulacije. I ponovo priznanje u vidu prve nagrade. Ali narod je time priznao i vlastitu nemoć da izabere sebi pravog čoveka za vođu. Za Aristofana je vladavina najgorih pravo lice apsolutne demokratije. Zato se i pita kakva je duša tog naroda. Pokvarena i zaslepljena? Tražeći uzroke, Aristofan ih nalazi u gubljenju stare stege i vrednosti. U sledećim komedijama, *Oblaci*, *Ose*, *Ptice* i drugima, odgovornima smatra Sokrata, sofiste, Euripida i druge.

Aristofan ratu ne priznaje samosvrhovitost i smatra ga razaraocem zajednice. Zalaže se, kako kaže Vuk-Pavlović, za imanentni patriotizam, koji pogoduje zdravom kosmopolitizmu.

ENIS ZEBIĆ
Zagreb, Hrvatska

Intelektualac u ratno vrijeme

Slučaj Krune Krstića

Inter arma silent Musae, davno je rečeno. Filozofija nema svoju muzu, ali – da je ima, bi li ona šutjela u ratnim vremenima? Ili – preciznije – bi li ona u ratna vremena šutjela o ratnim vremenima?

Prvi filozof politike u hrvatskoj kulturi, Julije Makanec, svoju knjigu *Razvoj državne misli od Platona do Hegela* iz godine 1943. doista i zaključuje s Hegelom, a burna i sudbonosna zbivanja svog vremena apsolvira u jednoj, dvije rečenice. Međutim, hrvatski leksikograf, lingvist, psiholog i filozof Kruno Krstić (1905.–1987.) u svojim filozofijskim tekstovima iz vremena Drugog svjetskog rata uvelike se referira i na aktualna pitanja svog vremena, nerijetko vrlo disonantno prema vladajućem narativu kojim je okružen.

MARTA ZORKO

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Geopolitika rata i mira

Teritorij i stanovništvo u suvremenim odnosima moći

Iz perspektive kritičke geopolitike svijet se naoko ne doima više isključivo crno-bijelim mjestom. Ili se ne bi više trebao doimati tako. Ipak, međunarodni odnosi, ali i neki temeljni pojmovi svjetske politike (rat i mir, mi i oni, prijatelji i neprijatelji) međusobno su isprepleteni i dalje podliježu binarnoj percepciji. Radi li se o trendu povratka u okvir klasične, tradicionalne geopolitičke misli ili je suprotstavljene odnose jednostavno nemoguće promatrati iz drugačije perspektive?

U ovom će se radu pojmovi rata i mira, dva naoko suprotstavljena koncepta, prikazati kroz prizmu teritorija/teritorijalnosti, stanovništva i moći u suvremenom svijetu. Paradoksalna i u posljednje vrijeme negirana uloga i važnost teritorija ostaje središnja ideja u promišljanju iz geopolitičke perspektive.

Djelovanje različitih subjekata u međunarodnoj zajednici svakodnevno nam ukazuje na različito definiranje i percipiranje spomenutih suprotstavljenih pojmova iz različitih kutova promatranja. Državnici, tvorci javnih politika, gospodarski subjekti, mediji i građani ne percipiraju na isti način teritorij i moć. Također, ne promatraju na isti način ni fenomene rata i mira, kao ni sigurnosne izazove. Ova isprepletenost tvorenja značenja i njegova dekodiranja utječe na promjene samih definicija rata i mira u okviru geopolitičkih promišljanja i suvremenih odnosa moći.

ADRESAR
SUDIONIKA I SUDIONICA

Sead Alić

Petrovogorska 16a
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: sead.alic@centar-fm.org

Mišel Androić

Vladimira Nazora 54
HR–49247 Zlatar Bistrica
Hrvatska
e-mail: 133741@gmail.com

Gabriela Bašić

Poljička 29
HR–21000 Split
Hrvatska
e-mail: gbasic@ffst.hr

Josip Berdica

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Pravni fakultet
S. Radića 13
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: jberdica@pravos.hr

Marin Beroš

Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«
Leharova 1
HR–52100 Pula
Hrvatska
e-mail: mberos@pilar.hr

Vanja Borš

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Katedra za antropologiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: vanja.bors@gmail.com

Stipe Buzar

DIU Libertas Međunarodno sveučilište
Trg J. F. Kennedyja 6b
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: sbuzar@libertas.hr

Dario Čepo

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Trg maršala Tita 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: dcepo@pravo.hr

Stjepan Domjančić

Kvaternikova ulica 109
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: stjepan.domjancic@gmail.com

Igor Eterović

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini
Braće Branchetta 20
HR–51000 Rijeka
Hrvatska
e-mail: igor.eterovic@gmail.com

Nikolina Iris Filipović

Komolačka 16
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: nikolinairis.filipovic@gmail.com

Vladimir Filipović

Stenjevečka ulica 37
HR–10090 Zagreb
Hrvatska
e-mail: vlad.filipovic4@gmail.com

Josip Ivanović

Vinogradska cesta 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: josip_ivanovic@ymail.com

Vesna Ivezić

Primorska 27
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: vesna.ivezic9@gmail.com

Antonio Ivičević

Vladimira Nazora 6
HR–20340 Ploče
Hrvatska
e-mail: ivicevic.antonio@gmail.com

Orhan Jašić

Univerzitet u Sarajevu
Fakultet islamskih nauka
Ćemerlina 54
BA–71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: orhanjasic@yahoo.com

Mislav Ježić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za indologiju i dalekoistočne studije
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: mjezic@ffzg.hr

Hrvoje Jurić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: hjuric@ffzg.hr

Ivica Kelam

Visoko evanđeosko teološko učilište
Cvjetkova 32
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: kelamivica@gmail.com

Marko Kos

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: markokos.mail@gmail.com

Tomislav Krznar

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet
Katedra za filozofiju i sociologiju
Savska cesta 77
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: tomislav.krznar@ufzg.hr

Davorin Lapaš

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Ćirilometodska 4
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: dlapas@pravo.hr

Ivica Mandić

Hrvatsko vojno učilište »Dr. Franjo Tuđman«
Centar za obrambene i strateške studije
Ilica 256b
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: imandi78@gmail.com

Ivan Markešić

Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«
Marulićev trg 19/2
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ivan.markesic@pilar.hr

Igor Mikecin

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: imikecin@ffzg.hr

Damir Mladić

DIU Libertas Međunarodno sveučilište
Trg J. F. Kennedyja 6b
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: damir.mladic@libertas.hr

Iva Mršić Felbar

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Vlaška ulica 38
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: iva.mrsic@gmail.com

Žarko Paić

Sveučilište u Zagrebu
Tekstilno-tehnološki fakultet
Baruna Filipovića 28a
HR-10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: zarko.paic@tff.hr

Luka Perušić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Centar za integrativnu bioetiku
Ivana Lučića 5-6
HR-10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: lperusic@yahoo.com

Krešimir Petković

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Lepušićeva 6
HR-10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: kpetkovic@fpzg.hr

Antonija Petričušić

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Trg maršala Tita 3
HR-10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: apetricusic@pravo.hr

Andrija Platužić

Hrvatsko vojno učilište »Dr. Franjo Tuđman«
Ilica 256b
HR-10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: andrija.platuzic@morh.hr

Danko Plevnik
Kukuljevićeva 9
HR–47000 Karlovac
Hrvatska
e-mail: danko.plevnik@ka.t-com.hr

Nino Raspudić
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za talijanistiku
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: nraspudi@ffzg.hr

Raul Raunić
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: rraunic@ffzg.hr

Darija Rupčić
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: darijarupcic@gmail.com

Slobodan Sadžakov
Jug-Bogdana 29
RS–21000 Novi Sad
Srbija
e-mail: slobodansadzakov@yahoo.com

Marija Selak

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: marija.selak@gmail.com

Goran Sunajko

Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«
Frankopanska 26
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: goran.sunajko@lzmk.hr

Matija Mato Škerbić

Hrvatskih branitelja 5
HR–42000 Varaždin
Hrvatska
e-mail: matijaskerbic@gmail.com

Nikola Tadić

Zibelska 15
HR–44000 Sisak
Hrvatska

Alen Tafra

Divkovićeve 2
HR–52100 Pula
Hrvatska
e-mail: a.tafra09@gmail.com

Danijel Tolvajčić

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Vlaška ulica 38
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: dtolvajcic@gmail.com

Marko Trajković

Trg 14. oktobar 4/39

RS–18000 Niš

Srbija

e-mail: trajkovicmarko@yahoo.com

Lino Veljak

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za filozofiju

Ivana Lučića 3

HR–10000 Zagreb

Hrvatska

e-mail: lveljak@ffzg.hr

Nenad Vertovšek

Stomorica 7

HR–23000 Zadar

Hrvatska

e-mail: nenad.vertovsek@gmail.com

Dafne Vidanec

Veleučilište Baltazar

Vladimira Novaka 23

HR–10290 Zaprešić

Hrvatska

e-mail: dafne.vidanec@gmail.com

Radomir Videnović

Mokranjčeva 80

RS–18000 Niš

Srbija

e-mail: ravi.nissin@sbb.rs

Enis Zebić

Kralja Zvonimira 119

HR–10000 Zagreb

Hrvatska

e-mail: enis.zebic@gmail.com

Marta Zorko

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Lepušićeva 6

HR-10000 Zagreb

Hrvatska

e-mail: mzorko@fpzg.hr

IZDAVAČ

Hrvatsko filozofsko društvo

ZA IZDAVAČA

Vladimir Jelkić

UREDNIK

Hrvoje Jurić

LEKTURA I KOREKTURA

Hrvoje Jurić, Mira Matijević

DIZAJN KORICA

Krešimir Babel

SLIKE NA KORICAMA

Pablo Picasso, *Rat i mir*, 1951.

Pablo Picasso, *Lice mira*, 1950.

PRIJELOM TEKSTA

Stjepan Ocvirk

TISAK

GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA

300

CIP zapis je dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 918060.

ISBN 978-953-164-185-2

